

gettyimages
Culture Club

25 YEARS

Málta a századok sodrában

„Málta az elmúlt ötszáz év során számos fontos történelmi esemény helyszíne volt. Ezek közül három, az 1565-ös nagy ostrom, a második világháborúban tanúsított ellenállás, és a 20. század második felében kikiáltott függetlenség, mind a mai napig meghatározzák a szigetország emlékezetpolitikáját.”

Szerző: Fazakas László

Féléves ostrom után, 1523-ban I. Szulejmán szultán meghódította a Szent János Rend otthonaként szolgáló Rodosz szigetét. A sziget eleste után a lovagrend (fegyvereivel együtt) szabad elvonulást kapott – I. Szulejmán ezt a döntését a későbbiekben számtalanszor megbánta. Hétévnyi bolyongást és otthontalanságot követően 1530-ban V. Károly német-római császár – VII. Kelemen pápa javaslatára – a rendnek adományozta Málta és Gozo szigetét, valamint Tripoli városát (ez utóbbit a törökök 1551-ben visszafoglalták). V. Károly a szigetek használatáért cserébe évente mindössze egy máltai sólymot követelt, ugyanakkor szerződésbe foglaltatta, hogy a lovagrend minden olyan konfliktus esetén, melyben két keresztény hatalom hadakozik egymás ellen, semleges marad.

A Földközi-tenger viperafészke

Miután a szigeteket birtokba vették, a lovagok azonnal erődtímelvények építésébe kezdtek, továbbá nekiláttak a néhány kisebb gályából és hajóból álló flottájuk fejlesztésének. A megerősített máltai flottillák pár év alatt több sikeres portyázó bevetést hajtottak végre. Számtalan oszmán (és berber) gályát küldtek a tenger fenekére, rengeteg keresztény rabszolgát szabadítottak fel, ezek mellett pedig állandó fenyegetést jelentettek az észak-afrikai partok településeire, valamint a berber kalózokat befogadó kikötőkre. Mindezek miatt a máltai flotta egyre bosszantóbbá

kezdett válni a törökök szemében, és hamarosan a Földközi-tenger viperafészkeként emlegették a kis szigetet. Végül I. Szulejmán, megelégedve a máltaiak tengeri akcióit, 1551-ben hatalmas flottát indított ellenük. A hadjárat azonban csak félig volt sikeres, ugyanis annak ellenére, hogy visszafoglalták Tripoli városát és bevették Gozo szigetét (lakóit pedig egytől egyig elhurcolták), az eredeti célt, Málta meghódítását, nem tudták teljesíteni.

A nagy ostrom

Az 1560-ban lezajlott dzserbai ütközetben a törökök súlyos vereséget mértek a Tripoli visszafoglalására indított szövetséges keresztény flottára. A győzelemtől felbátorodva I. Szulejmán 1565-ben újabb kísérletet tett arra, hogy a máltai lovagokat végleg kiűzze a szigetről: egy hatalmas, majdnem 40 ezer főből álló inváziós hadsereget küldött ellenük. A hír hallatán a máltaiak a pápától és más uralkodóktól próbáltak segítséget kérni, ám sem katonai, sem pénzügyi támogatást nem kaptak. A támadás megindításakor Máltát mind-

össze 8 ezer lovag, zsoldos és civil védte, vezetőjük, Jean Parisot de La Valette nagymester pedig már a 70. életévét is betöltötte. Mindezek ellenére a törököknek ezúttal sem sikerült meghódítaniuk a szigetet. Ebben nagy szerepet játszott Jean Valette nagymester kiváló vezetői képessége, aki a négy hónapos ostrom során egyben tartotta és folyamatosan lelkesítette a végletekig kimerült védőket. A máltaiak kitartását, ellenállását

**A máltaiak kitartását,
ellenállását az egész
keresztény világ
ünnepelte, és
évszázadokra bevésődött
az európaiak
emlékezetébe.**

Balra:
Jean Parisot
de La Valette
nagymester már
hetvenedik élet-
évét is betöltötte,
mikor a máltai
sereg élére állt

Málta ostroma, melynek során 8 ezer védő négy hónapon át tartotta magát a 40 ezer főből álló török sereg ellen

az egész keresztény világ ünnepelte, és évszázadokra bevéődött az európaiak emlékezetébe: „Semmi nem olyan közismert, mint Málta ostroma” – mondta Voltaire 200 év távlatából.

Fejlesztések és gyarmati ambíciók

Az oszmánok földközi-tengeri hegemoniájának megszüntetése érdekében létrehozott Szent Liga, melyhez a Máltai Lovagrend is csatlakozott, 1571-ben Lepantónál legyőzte a szultán hatalmas flottáját. A vereség ugyan nem vetett véget a Mediterráneum török dominanciájának, ám kétségkívül jelentős hatással volt az Oszmán Birodalom további expanziós törekvéseire. Lepanto után sokkal kevesebbszer kalandoztak a Földközi-tenger nyugati irányába, ezáltal pedig Málta is fellélegezhetett. A nyugodtabb időszaknak köszönhetően a lovagrend nagyszabású fejlesztésekbe kezdett. Frissen alapított fővárosuk, amelyet Jean Valette-ről Vallettának neveztek el, hatalmas erődtírményeket és korszerűen kiépített kikötőket kapott, valamint számos új adminisztratív és egyházi épülettel gazdagodott. Vallettát akkoriban a korszak egyik legprecízebben megtervezett városaként tartották számon – ez nagyrészt a pápa által küldött Francesco Laparelli építésznek volt köszönhető. Később a városban egyetemet, anató-

miai iskolát és tengerészeti akadémiát hoztak létre. A török veszély csökkenését kihasználva a máltai lovagok az Újvilág felé orientálódtak, és részt vettek Amerika gyarmatosításában, melynek során a franciáktól négy karib-tengeri szigetet vásároltak. Ugyanakkor a rend hamar lemondott az újonnan szerzett gyarmatairól, mivel nem tudta azokat profitálónak tenni, és a szigeteket eladta a Jean-Baptiste Colbert (francia közigazdász, államférfi) által alapított Francia Nyugat-indiai Társaságnak.

A rend utolsó órái

A 18. század második fele a Máltai Lovagrend hanyatlásának kezdetét jelentette. A rendnek egyre több pénzügyi nehézséggel kellett szembenéznie, ami idővel belső konfliktusokhoz vezetett. 1768-ban – más európai országokhoz hasonlóan – kiűzték a jezsuitákat, vagyonuk pedig a rend tulajdonába került, de anyagi problémáikon ez sem segített. Emiatt a frissen megválasztott nagymester, Francisco Ximénez de Tejada olyan megszorításokat rendelt el, amelyek sértették a helyi katolikus klérus gazdasági érdekeit. A nagymester népszerűtlen intézkedései folytán 1775-ben lázadás (a papok felkelése) tört ki, ám ezt hamar leverték. Időközben Tejada elhunyt, helyére pedig Emmanuel de Rohan-Polducot választották nagymesterré. Rohan megpróbálta visszaállítani

a rend korábbi presztízsét, ami elsőre úgy tűnt, sikerül, ám hosszú távon vállalkozása kudarcra végződött. Nem sokkal ezután Európában – pontosabban Franciaországban – olyan politikai-társadalmi változások történtek, melyek végzetes hatással voltak a Máltai Lovagrendre. Az első nagy csapásra akkor került sor, amikor a fiatal köztársaság a rend összes franciaországi birtokát kisorsította, ezzel tovább mélyítve annak pénzügyi gondjait. A második csapás Napóleon egyiptomi hadjárata során következett be, aki útban a „Nílus ajándéka” felé bevette (ostrom nélkül, ugyanis a rend harc helyett a megadást választotta) a stratégiai szempontból jelentős Málta szigetét, a rendet pedig száműzte. A franciák – a folyamatos helyi lázadások közepette – mindössze két évig tudták tartani Máltát, mely végül 1800-ban brit fennhatóság alá került. Ekkor az amiens-i szerződés értelmében a rendnek lehetősége lett volna még visszatérni, a briteknek azonban eszük ágában sem volt Máltát átadni.

Brit fennhatóság alatt

Málta hivatalosan 1813-ban lett brit gyarmat, és az is maradt egészen 1964-ig. A britek számára Málta már ekkor is nagy jelentőséggel bírt, ám akkor vált igazán fontossá, amikor megnyitották a Szuézi-csatornát. Ettől kezdve a sziget a Brit Bi-

rodalom földközi-tengeri flottájának központja, valamint a térség legerősebb katonai és tengerészeti bázisa lett. A 19. század második felében az addigra alkotmányt és önálló kormányzótanácsot kapott sziget vezetését két párt határozta meg: a reformerek és az antireformerek. A két politikai tömörülés főleg pénzügyi kérdésekben nem tudott közös nevezőre jutni. Az ellenségeskedés odáig fajult, hogy még a legalapvetőbb infrastrukturális beruházásokat (vízvezeték- és csatornahálózat) sem lehetett megfelelően kivitelezni, sőt még az ingyenes oktatás bevezetését is elvetették. Emiatt a brit hatóságok felhatalmazták a kormányzót, hogy infrastrukturális kérdésekben önállóan dönthesse, és ennek eredményeképp az első világháború kitöréséig rengeteg infrastrukturális fejlesztést sikerült végrehajtani.

A háború után a régi és új ellentétek egyaránt felszínre törtek. A 20-as, 30-as éveket a növekvő angolellenesség, az egyházi polémiák és a nyelvi (angol versus olasz) kérdések körül kialakult viták határozták meg. Ezzel egy időben egyre nagyobb teret hódítottak a különböző szélsőséges ideológiák: itt főleg az olasz fasizmus beszívargása okozott problémákat. A pattanásig feszült helyzet következtében a britek felfüggesztették Málta alkotmányát, és a szigetet újra gyarmati státuszba helyezték.

Jean-Baptist Colbert francia közgazdász és államférfi bemutatkozása XIV. Lajos udvarában. Az üzletember 1665 és 1683 között Franciaország pénzügyminisztereként szolgált

A 18. század második fele a lovagrend hanyatlásának kezdetét jelentette. Egyre több pénzügyi nehézséggel kellett szembenézniük, ami idővel belső konfliktusokhoz vezetett.

Emanuel de Rohan-Polduc (balra) és Francisco Ximénez de Tejada (jobbra), mindketten betöltötték a rend nagymesteri posztját, ám nem sikerült visszaállítaniuk annak korábbi presztízsét

Málta a második világháborúban

Máltát a második világháború teljesen felkészületlenül érte. A sziget kikötői ugyan erős védelem alatt álltak, ám a szárazföld és a légtér védtelen volt, ez utóbbit mindössze 42 légvédelmi ágyú és két Gloster Gladiator típusú repülőgép próbálta ellenőrzés alatt tartani. E hiányosságokat felismerve Winston Churchill a Brit Királyi Haditengerészet földközi-tengeri flottájának főhadiszállását már 1937-ben Alexandriába költöztette. 1940 júniusában a fasiszta Olaszország is hadba lépett, aminek folytán azonnal megkezdtek Málta ostromát. A legtöbb támadást a levegőből indították, emiatt a britek kénytelenek voltak újabb repülőgépeket szállítani a sziget védelmére. 1940 júliusára már egy tucat Hurricane vadászrepülő és Sunderland hidroplán védte Máltát. Hamarosan

kiderült, hogy az olaszok túl gyengék ahhoz, hogy legyőzzék a brit Királyi Légierőt, ezért a németek kénytelenek voltak közbeavatkozni. A német résztvétel az Észak-Afrikában harcoló Német Afrika-hadtest főparancsnoka, Erwin Rommel sürgette. Rommel számára ugyanis nyilvánvalóvá vált, hogy ha nem sikerül időben bevenniük Máltát, úgy a tengelyhatalmak könnyen elveszíthetik az észak-afrikai partok ellenőrzését. A Luftwaffe keleti frontra történő átcsoportosítása miatt egy időre elmaradtak a hevesebb légi csapások, ám 1942-től változott a helyzet, és a német légierő napi

szintű bombázásba kezdett. Ekkorra azonban a britek már radarállomásokat szereltek fel, bővítették a Hurricane-ek számát, valamint megérkeztek az új Spitfire típusú vadászgépek is. Minden próbálkozásuk dacára a németeknek nem sikerült bevenniük Máltát, sőt 1942 végére a brit pilóták teljesen kiszorították a Luftwaffét a máltai légtérből. Ettől kezdve Málta, Churchill szavait idézve, egy „elsüllyeszthetetlen repülőgép-hordozó” szerepét töltötte be. A szigetről felszálló bombázók most már a német és olasz támaszpontokat, valamint az utánpótlást szállító hajókat támadhatták. A kétéves ostrom alatt több mint ötezer lakás vált lakhatatlanná, és körülbelül 30 ezer ingatlan – köztük 111 templom, 86 közigazgatási, kulturális és oktatási hivatal – szenvedett kisebb-nagyobb károkat. A jól kiépített bunkerhálózatnak köszön-

Winston Churchill máltai látogatása a II. világháború során

hetően a német és olasz bombázások mindössze 1500 civil áldozattal jártak. A máltaiak bátorságukért, hősie ellenállásukért 1942 áprilisában megkapták a Brit Birodalom második legrangosabb kitüntetését, a György-keresztet, mely később Málta hivatalos zászlajára is felkerült.

A független Málta

Az alkotmány 1947-es visszaállítása után a máltaiak újra választásokat tarthattak, ami miatt az 50-es években számtalan politikai belviszály keletkezett. A Munkáspárt és a Nacionalista Párt között zajló hatalmi csatározások mellett egyre nagyobb gondot jelentett a kivándorlás, a munkanélküliség, továbbá a britellenesség is fokozódott. 1959-ben Málta új alkotmányt kapott, amely lényegében – a birodalmi ügyeket leszámítva – teljes önállóságot biztosított, ennek ellenére 1962-ben Ġorġ Borġ Olivier máltai miniszterelnök, a Nacionalista Párt akkori vezetője tárgyalásokat kezdeményezett a britekkel Málta függetlenségéről (ezt akkoriban a Munkáspárt is támogatta).

Végül, hosszas egyezkedések után, 1964. szeptember 21-én a britek jóváhagyásával Málta önálló, szuverén állam lett. Ez természetesen nem jelentette azt, hogy Málta minden, az Egyesült Királysághoz fűződő kapcsolatát megszakította volna. Az ország államfője II. Erzsébet maradt, mivel Málta új államformájának a parlamentáris monarchiát választották. Ezzel együtt csatlakoztak a Nemzetközösséghez, valamint szoros gazdasági

és katonai megállapodásokat kötöttek az Egyesült Királysággal. Pár éven belül azonban nagyot változtak a dolgok: 1971-ben minimális szavazatkülönbséggel a Munkáspárt nyerte a választásokat, az ország új miniszterelnöke Dom Mintoff lett, aki két év alatt elérte, hogy 1974-ben Málta köztársasággá alakuljon.

Európa és az arab világ között

Az 1970-es években a munkáspárti kormányok egyre közelebbi kapcsolatokat kezdtek ápolni a Kadhafi vezette Líbiával. A két állam közötti barátság olyannyira szorossá vált, hogy a máltai kormány megtagadta a lakosság olasz katolikus folytonosságát, és olyan elméletek terjesztésébe kezdett, melyek a máltaiak arab vonatkozású múltját helyezték előtérbe. Rövid ideig még az arab nyelvet is kötelező tárggyá tették az iskolákban. Ezt a radikális irányváltást nemcsak az Egyesült Királyság, hanem Olaszország és a NATO sem nézte jó szemmel. A folyamatnak 1987-ben vége szakadt, mivel a választásokat megnyerő Nacionalista Párt újra Európa felé orientálódott, és 1990-ben kérve nyújtották Málta felvételét az Európai Unióba (a kezdeményezést a Munkáspárt ellenezte, ami sokéves politikai válsághoz vezetett). 1999-ben az EU elfogadta Málta társulási kérelmét. A 2003-ban megtartott referendumon a lakosság 53 százaléka az Európai Unióhoz történő csatlakozás mellett döntött, ennek folytán Málta 2004. május elsejétől az EU hivatalos tagországa lett. ■

Dom Mintoff máltai miniszterelnök Lord Carrington brit védelmi és külügyminiszterrel a két ország között kötött megállapodás aláírásakor

Máltát a második világháború teljesen felkészületlenül érte. A sziget kikötői ugyan erős védelem alatt álltak, azonban a szárazföld és a légtér védtelen volt.